

ÇUVAŞLARIN YAŞADIĞI SAHALAR

1. Giriş

Çuvaşlar, İdil Ural bölgesinde yaşayan Türk Halklarından birisidir. Bölgedeki diğer Türk halkları Tatar ve Başkurtlarla yakın bağları bulunmaktadır. Bölgede kendi adlarını taşıyan bir de Cumhuriyetleri bulunmaktadır. On sekizinci ve on dokuzuncu asırlarda Rusların iki hatta üç yüzyıl süren baskı ve gayretleri sonunda Ortodoks Hıristiyan Dinini kabul etmişlerdir. Bu zamana kadar Türklerin eski dinleri olan Gök Tanrı Dinini benimsiyorlardı. Çuvaşların bir dinin kurumlarıyla yerleşmesi için uzun sayılamayacak bir süredir Hıristiyan olmalarından ötürü hala halk arasında eski dinin inanışları derin olarak yaşanmaktadır.

Çuvaşlar, İdil Bulgarları vaktinde bu Türk Devleti sınırları içinde yaşayan bir Türk Halkı idi. Hatta Çuvaşçanın İdil Bulgar devletinde kullanılan bir dil olmasından anladığımıza göre bu devlette oldukça etkili bir halktı. Çuvaş sözü bir manasıyla eski dinini koruyan demektir. Eski ve yeni din ayrımı Bulgar Devleti zamanından itibaren ortaya çıkmaya başladı. İdil Bulgarları 922 yılında resmen ve ondan önce de halk arasında İslâm'ı kabul ettikten sonra bu ayrım yaşanmaya başlanmıştır. Müslüman olan Türkler bugün bölgede Tatar, Başkurt adıyla anılan Türk gruplarını Müslüman olmayanlar ise Çuvaşları oluşturmuşlardır. Müslüman olmayan Türkler İdil'in daha batı ve orta bölgelerine çekilmişler ve yeni bir kimlik oluşturmuşlardır. İslâm'ı kabulde zorlanan bu Türklerin ekseriyetle Bulgar ve Suvar Türklerinden oluşması sebebiyle bugünkü Çuvaşların atası olarak Bulgarlar ve Suvarlar kabul edilmektedir.

Diğer pek çok Türk halkında olduğu gibi çok iyi at binen hatta atla birlikte yaşayan Suvarlar (Sibir, Sabir), atı ilk evciltten kabile olarak da düşünülmektedir. Suvar Türklerinin bir diğer adları ise Sihirlerdir. Bugün bu ad altında yaşayan bir Türk kitlesi bulunmamakla beraber hakim oldukları coğrafyaya adlarını bırakmışlardır. Tüm dünyanın Sibiryaya olarak adlandırdığı geniş coğrafya, "Sibir Ülkesi" manasına bu adı almaktadır. Bir Sibir kitlesinin göçleri sırasında İranlılarla komşu yaşadığı dönemde onlara, İranlılar tarafından Suvar adının verilmesi ve bu sözün atlı asker manasına gelişi, İranlıların ilk at kullanan insanları bu halkta görmüş olabileceğini ve atı ilk evciltten millet olan Türklerin, atı

Yrd.Doç.Dr.Yakup DELİÖMEROĞLU

Ahmet Yesevi Ü. Öğr. Üyesi

ve atı ilk evciltten millet olan Türklerin, atı evcilleştiren boyunun Sihirler olabileceğini düşündürmektedir.

Bulgar Türklerinden bugünkü Çuvaşlara kalan en önemli miras dilleridir. Çuvaş Lehçesi Türkçenin matematik mucizesi olarak da tarif

etmek mümkündür. Çuvaş Lehçesi diğer tüm Türk Lehçelerinden farklılık göstermektedir. Çuvaşçada diğer lehçelerdeki z sesinin yerini r sesi almaktadır. Bu sebeple Çuvaşçaya r Türkçesi diğerlerine ise z Türkçesi denilmektedir. Çuvaşçanın Bulgar döneminde de var olan bu farkı Çuvaşların kökeni açısından da önemlidir. Çuvaşların Bulgar Türklerinin dillerinin devamı olduğuna en büyük delil XIX. asırda Kazanlı Bilim adamları tarafından bulunan XIII-XIV. asırlara ait mezar taşlarında Çuvaşça yazıların bulunmasıdır. Bu mezar taşlarından bazılarının Arap alfabesiyle yazılı olması, bugünkü Çuvaşların en azından bir bölümünün o tarihlerde Müslüman olabileceği ihtimalini de gündeme getirmektedir.

Bugün Çuvaşların önemli bir bölümü Çuvaşistan'da yaşamaktadır.

2. Çuvaşların Ve Çuvaşistan'ın Demografik Durumu

Çuvaşların 1989 nüfus sayımına göre sayıları 1.842.346 kişidir. Bu nüfusun ancak %49,2'si Çuvaşistan'da yaşamakta, %50,8'i ise bugünkü Çuvaşistan sınırları dışında bulunmaktadır.

Bu duruma sebebiyet veren önemli faktörler arasında ilk sırayı Çuvaşistan'ın 1920 de belirlenen sınırlarının Çuvaş yerleşim yerlerinin bir kısmını dışarıda bırakacak şekilde çizilmesinden ve değişik zamanlarda Çuvaşların Çuvaşistan dışına göçlerinden kaynaklanmaktadır.

Çuvaşların Yaşadıkları Bölgeler

Bugün Çuvaşistan dışında yaşayan Çuvaşların bir kısmı Rusya Federasyonuna doğrudan bağlı idari birimlerde yaşamaktadır. Çuvaşistan'a sınır olan bu yerleşim yerleri Cumhuriyete dahil edilmemiştir. Çuvaş nüfusa göre belirlenecek bir Çuvaş Cumhuriyeti sınırlarının daha kuzeydoğuda olması gerekirdi. Bu Çuvaş şehirlerinin Çuvaşistan yerine Rusya'ya doğrudan bağlanmasını büyük ebeveynlerinden

birisinin de Çuvaş olduğu bilinen Lenin'in bu bölgede doğmuş olmasına bağlayanlar vardır.

Tablo 1. Çuvaşların Yaşadıkları Bölgelere Göre Nüfus Dağılımı

Bölge/ yıl	1979	1989	Oran %
Genel	1.751.366	1.839.22	100,0
Rusya Fed.	1.689.847	1.771.04	96,3
Çuvaşistan	887.738	905.614	49,2
Tataristan	147.088	134.221	7,29
Başkurtistan	122.344	118509	6,44
Samara	115.756		
Ulyanovask	92.394		
Kemerov	92,394		
Orenburg	22.816		
Saratov	17.497		
Tümen	19.337		
Kazakistan	22.310	22.201	
Ukrayna	16.456	20.310	
HantıMansı Muh.Ob.	4.739	13.959	
YamaloNenets Muh.Ok.	875	3.640	

Çuvaşların Çuvaşistan dışına göçleri değişik dönemlerde farklı sebeplere dayanmaktadır. Devletin iskan politikası, kültürel baskılar, isyanlar ve ekonomik sebepler bunların başında sayılabilir.

Çuvaşların XVII-XVIII asırlardaki göçleri Çarlık Rusyası'nın uyguladığı reform programları çerçevesinde mecburi iskanlarla gerçekleşmiştir. Bu dönemde mecburi iskanla göç eden Çuvaşlar özellikle Ural çevresine, Sibiryaya ve Türkistan'a götürülmüşlerdir.

Diğer yandan yine aynı asırlarda Hıristiyan olmaya zorlanan Çuvaşlar kendi dinlerini korumak için de göç etmişlerdir. Hıristiyan olmamak için kaçan Çuvaşlar özellikle Başkurdistan topraklarını tercih ediyorlardı.

Çuvaşlara Çarlık döneminde uygulanan kamplarda yaşama mecburiyeti de göçlere neden olmuştur. Özellikle XVI. asırda bazı kampların Çuvaşistan dışında kurulması Çuvaşları kendi vatanlarından uzaklaştırmıştır.

Çuvaşların XVI. asırda Rus idaresine girmeleri gelişimlerini olumsuz yönde

etkilemiştir. Ruslar bu asırdan itibaren Çuvaşları bazı toplama kamplarına iskan etmişlerdir. XVI. asırda Kubninsk kampı kurulmuştu. Daha sonra ise Tetüş, Alatur, Temnikov ve Simbir kampları oluşturuldu. Yirminci asrın başlarına kadar süren bu kamp uygulamaları, kamplardaki insanların sosyal ve kültürel hayatlarını baskı altında tutup etkilediği gibi nüfuslarının gereken gibi artmasını da engellemiştir. Bu kamplardaki Çuvaşlar kültürel ve sosyal hayatlarını hür bir şekilde sürdürememiş, kamp dışındakilere göre daha çok baskı altında kalmışlardır. Çuvaşların Hıristiyanlığı kabulünde de bu kampların büyük etkisi oldu.

Çuvaşların 1670-71 yıllarında baş gösteren S. Razin liderliğindeki ayaklanmaya katılmaları da göçlere neden olmuştur. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra Çuvaşlar toplu halde Kama bölgesine ve Başkurdistan'a kaçtılar.

Rusların Çuvaşları dağıtma politikaları değişik yöntemler kullanıyordu. 1705 yılında büyük bir gurup Çuvaş askere alınarak ömür boyu Çuvaşistan dışında yaşamaya mecbur edildiler.

Çuvaşların "burlaçestova" (gemilerin insanlar tarafından çekilerek nehir boyunca yürütülmesi) işlerinde çalıştırılmaları da halkın kendi toprağından kopmasına sebep oldu.

Çuvaşlar, XVIII.asırdan itibaren de sanayileşme aracılığıyla topraklarından koparıldılar. Bu sırada Ural metal fabrikalarında çalıştırılmak üzere göç ettirildiler.

1917 ihtilalinden sonra başlayan kıtlık ve iç savaşlar da Çuvaşların Sibirya'ya göçüne neden oldu. Bu dönemde Altay, Yenisey, Tomsk ve Semipalatinsk vilayetlerine göçler yaşandı.

Çuvaşlar I. Dünya Savaşı ve ardından gelen 1917 ihtilalindeki iç savaşlarda büyük kayıplar verdiler. Peşinden 1920-22 yıllarda baş gösteren kıtlıkta da büyük çoğunluğu kadın ve çocuk olmak üzere kayıplara uğradılar.

Çuvaşistan'da sanayinin kurulmaması 1926 ve 1939 yılları arasında göçün ana sebebinin teşkil ediyordu. İşsizlik sebebiyle halk sanayi bölgelerine göçe devam etti. 1939-59 yıllarında ise yine mecburi iskanlar göçe neden oldu. Özellikle Kazakistan'ın kuzeyinde Altay ve Krosnayarks bölgelerinde tarıma açılan yeni arazilerin işlenmesi için Çuvaş köyleri toplu halde göçe tabi tutuldular. Bu yolla anılan yıllar içerisinde Çuvaşistan'dan 75 bin kişi göç ettirildi.

Sonraki on yıllarda da özellikle yeni kurulan sanayi bölgelerine göç devam etmiştir.

Eğitim de son yıllarda göçe neden olmaktadır. Son yirmi yılda üniversite veya yüksek okul eğitimi almış 80100 bin Çuvaşın, Çuvaşistan dışına göç ettiği ve çalışmak için gittiği yerlerde de yerleşerek kaldığı tahmin edilmektedir.

Çuvaşistan dışına göç ettirilen Çuvaşların özellikle Rus kültürünün etkisinde kalarak hızla asimile oldukları bilinmektedir.

Tablo 2. Yıllara Göre Çuvaş Nüfusu ile Çuvaşistan'da ve Dışında Yaşayanlar

Yıl	Çuvaş Nüf. Toplam	Çuvaşistan Yaşayanlar	Çuvaşistan Dışında Yaşayanlar	Dışında Yaşayan %
1723	217.9	194.0	23.9	11.0
1795	352.0	233.9	118.1	33.6
1897	843.8	542.4	301.4	35.7
1926	1117.0	667.7	449.3	40.2
1979	1751.4	887.7	863.7	49.3
1989	1842.3	906.9	935.4	50.8

Tablo 2'nin incelenmesiyle de görüleceği gibi Çuvaşların Çuvaşistan dışında yaşayanlarının oranı sürekli olarak artmıştır. 1723-1795 yılları arasındaki 73 yıl gibi kısa bir sürede Çuvaşistan dışında yaşayan Çuvaş oranını %11'den %33.6'ya üç kat artmış olduğu görülmektedir. Bu yıllar Çuvaşların Hıristiyan Dinine girmek için Ruslar tarafından zorlandıkları yıllardır ki, yukarıda değinildiği gibi bu yıllardaki göçün sebebinin daha çok dini baskılardan kaçmak oluşturmuştur. Bu durum Çuvaşların din değişikliğine ne kadar büyük bir tepki verdiklerinin de delilidir.

Gerek Çarlık ve gerekse Sovyet dönemi idarecilerinin Çuvaşların göçleri için gösterdikleri gayret zannederiz sebepsiz değildir. Her halk kendi topraklarında yaşama arzusundayken Çuvaşların bu sistemle vatanlarından uzaklaştırılmaları, Rus İmparatorluğunun merkezine 650 km gibi yakın bir mesafede güçlü bir Rus olmayan halkın varlığı stratejik olarak istenmediği fikrini akla getirmektedir.

Çuvaşistan'ın Demografisi

Çuvaşistan Cumhuriyeti'nde 1926 yılına gelindiğinde SSCB'de yaşayan Çuvaşların

%59,8'i yaşamaktaydı. Yani 667,7 bin kişi. Tüm Sovyetlerde ise 1.117 bin Çuvaş bulunmaktaydı.

Çuvaşistan halkı bugün 9 şehir, 17 kasaba ve 1727 köy yerleşim biriminde yaşamaktadır. 1920 de Cumhuriyetteki Çuvaş oranı %82,4'tü. 1926 yılında Çuvaşlar tüm Çuvaşistan halkının %67,8'ini oluşturmaktaydılar. Yirminci yılların sonunda ise Cumhuriyetteki nüfus oranı Çuvaşların aleyhine

Çuvaşistan halkı bugün 9 şehir, 17 kasaba ve 1727 köy yerleşim biriminde yaşamaktadır. 1920 de Cumhuriyetteki Çuvaş oranı %82,4'tü. 1926 yılında Çuvaşlar tüm Çuvaşistan halkının %67,8'ini oluşturmaktaydılar. Yirminci yılların sonunda ise Cumhuriyetteki nüfus oranı Çuvaşların aleyhine olarak değişti. Bölgeye yerleştirilen Rus nüfusla %84,2 olan Çuvaş nüfus oranı %67,8'e düşürülmüştür. Yirminci yıllardaki Rus göçü ile Cumhuriyetteki Rus nüfusun oranı ise iki kat artmış ve %10,6 dan %20 ye yükselmiştir. Bu dönemde Cumhuriyetteki Tatar nüfusun oranı da %3,6 dan %2,5 e düşmüştür. 1989 nüfus sayımına göre ise Çuvaşistan'da 1.338.000 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 906,9 bini Çuvaş (%67,8), 357,1 bini Rus (%26,7), 35,7 bin Tatar (%2,7) 'lardan oluşmaktadır. %2,3 ü ise diğer halklardan insanlar yaşamaktadır.

Tablo 3. Çuvaşistan Nüfusunun Oluşumu (1989)

Çuvaş	Nüfusu (bin)	Oranı%
Çuvaş	906,9	67,8
Rus	357,1	26,7
Tatar	35,7	2,7

Mordovan	18,7	1,4
Diğer	19,6	0,9
Toplam	1.338,0	100,0

Çuvaşistan'da farklı milliyetlerden oluşan aile sayısı artmaktadır. 1979 nüfus sayımına göre SSCB'de ortalama farklı milliyetten oluşan aile oranı %15, kozmopolitizmin daha yoğun olduğu şehirlerde ise ortalama %18,1 iken bu oran Şubaskar'da 23'e çıkmıştır. 1982 yılının rakamlarına göre Çuvaşistan'da şehirlerde eşlerden birinin Çuvaş olduğu aileler %27,2 oranındadır. Köylerde ise bu oran belirgin bir şekilde düşmektedir. Çuvaşistan köylerinde eşlerden birinin Çuvaş olduğu aileler yalnızca %2,4'dür. Çuvaşistan'da yaşayan Rus Köylülerinde ise farklı milliyetten oluşan aile oranı %12,6'dır. Eski dönemlerde Çuvaşlar ekseriyetle başka halklara kız vermiyorlar ancak erkekler başka milletlerden kadınlarla evleniyordu. Son yıllarda özellikle şehirlerde bu durum son bulmuş Çuvaş kadınları da başka milletten kişilerle evlenir olmuşlardır.

Çuvaşistan'ın kilometre kareye düşen insan sayısı oldukça fazladır. Çuvaşistan'da 1925 yılında km²'ye 49 kişi, 1939 yılında 60, 1979 yılında 71 ve 1989 yılında ise 73 kişi düşmektedir

KAYNAKLAR

- ANON. 1996 **Çuvaşskaya** Respublika, Çeboksar.
- İVANOVE.İ. 1994. **Starie Çeboksarı**, Çeboksar.
- DİMITRIEV V.D. 1993 **Çuvaşskye ustoruçiskye pri-ganuya**, Çeboksar,.
- KİSİN V.İ. 1995. **Chuvashia**, Moskova,
- SKVORŞOV M.İ. (Red.) 1994 **Kultura Çuvaşskogo Kray**, Çeboksar.